

הארץ/ספרים

קסם שחור

מאת אלישע בר-מאיר

תגיות: אספרסו, קפה

ספלו של השטן: הקפה ככוח המניע את ההיסטוריה
סטיוארט לי אלן. תירגמו מאנגלית: רותי ונעם אור. הוצאת כנרת,
זמורה-ביתן, 223 עמ', 88 שקלים

זו היתה אהבה ממגע ראשון. נכבשתי כבר בלגימה הראשונה, שבה התרחשה אותה סימביוזה מופלאה בין פקעיות הטעם ומולקולות הנוזל השחור. מאותו שבריר לגימה נמחקו עד שארית ימי משקאות נכבדים כמו נס קפה, תה ודומיהם. האירוע המכונן התרחש בוקר אביבי אחד באיטליה, והורכב מספלו קטן שבו שולבו שבעה גרמים של קפה ערביקה אספרסו סגפרדו בולונייזי, עם כמות גדושה של סוכר ליצירת אמנות שכולה ארומה וקרמה.

קונדוליזה רייס לוגמת קפה. עוד מקרה שבו אמריקנו זה לא הכי טוב

תצלום: רויטרס

סטיוארט לי אלן לא הסתפק כמוני באהבת חייו. הוא החליט לערוך עליה מחקר היסטורי-אנתרופולוגי. את התזה הפנטסטית למחקר סיפק ההיסטוריון ז'יל מישלה, שייחס את הולדת תרבות ההשכלה המערבית להפיכת אירופה לחברה של שותי קפה: "על ההתפרצות הנוצצת הזאת של חשיבה יצירתית אין ספק שהכבוד מגיע בחלקו לאירוע הגדול שחולל מנהגים חדשים ואפילו שינה את המזג האנושי - גילוי הקפה".

בתקופה האחרונה היתה לקפה עדנה. בין השאר תרמו לכך מחקרים רבים שדיווחו על סגולותיו הבריאותיות הייחודיות. אבל המכורים לקפה חשו אינטואיטיווית את יתרונותיו כבר לפני שנים רבות: וולטר שתה 50 ספלי קפה ביום, ובלזק אמר לפני 150 שנה כי "הקפה הוא הכוח הגדול בחיי. הוא יורה ניצוצות שמגיעים עד למוח".

מחקרו של אלן על קסמו של המשקה הוביל אותו למסע על פני שלושה רבעים מכדור הארץ, כ-30 אלף קילומטרים ברכבת, בדאון, בריקשה, בספינת מסע, ולבסוף על חמור: האיש שתה 2,920 ליטרים של קפה: אספרסו, קפוצ'ינו, מקיאטו (קפה מוכתם בטיפת קצף חלב), לאטה (ה"קפה הפוך" האמיתי: רובו חלב וקצף חלב ומיעוטו קפה), קפה קון פאנה (קפה עם עטרה של קצפת), קפה שחור, קפה פילטר, קפה נמס וכמובן אמריקנו (המייצג את תרבותה הקולנירית של ארצות הברית: גדול, דליל, ובשפע).

הקפה הטורקי בעיניו "כמוהו כאגרוף בתוך ספל - מהודק, מר ושחור". הוא בדק את הקאטי האתיופי, התענג על הקישר התימני המתובל בזנגביל ותיעב את ה"בלומנקפה", הקפה הפרחוני הגרמני.

אירועים שהוא חווה במסעו, לעתים מסוכנים ומסמרי שיער, משרתים את אלן ההרפתקן בדרכו להוכיח את התיאוריה כי הקפה שינה את ההתנהגות האנושית, את התפוקה, ואפילו את ההיגיון. תיאוריה זו מיוצגת בכותרת המשנה של הספר: "הקפה ככוח המניע את ההיסטוריה". מסעו נפתח במולדת הקפה, אתיופיה, שם הצליח לחדור לביתו הסודי של המשורר הצרפתי ארתור רמבו בעיר האגדית הרר, שהיתה סגורה לזרים במשך מאות שנים. בהמשך נחת בנמל מוקה (אל-מכה) בתימן בעקבות הנזיר האיסלאמי עלי אבן עומר אל-שאדהילי, שהתקיים על פולי קפה במשך 20 שנה, ומכונה עד היום "הקדוש של שותי הקפה". שאדהילי, מייסד מסדר השאדהילייה בשנת 1200, נחשב לאדם הראשון ששפת כוס קפה אי פעם.

באיטליה חקר את מקורות הקפוצ'ינו: מנזר הקפוצ'ינים נוסד באסיזי שבאיטליה בשל מחלוקת קשה עם המסדר-האב הפרנציסקני על צורתו של הכובע המחודד (או "השפיץ", שהתגלמותו בקצף החלב שבספל העניק במשך השנים לקפוצ'ינו את שמו). בקפה דמל בווינה עמד אלן על טיבו של הרכב הקפוצ'ינו: "החלק הראשון, הקצפת מעל הקפוצ'ינו, הוא כמו הילדות - הכל מתוק, קל ולא רציני. החלק השני הוא כמו גיל המעבר... והחלק האחרון זה הזקנה, שחור ומר, אולי, אבל החלק הכי טוב למי שפיתחו את חוש הטעם".

במסעו הגיע גם אל ארמונות השולטנים באיסטנבול, שם השליטים ערפו את ראשיהם של יושבי בתי הקפה האינטליגנטיים מדי לטעמם. בלונדון מצא שב-1652 היה בית קפה אחד בדיוק. עד שנת 1700 כבר היו יותר מ-2,000, ובהם ישבו דרך קבע אייזיק ניוטון וג'ונתן סוויפט. מנהג הישיבה בבתי הקפה נעשה כה נפוץ באותם ימים, עד שנשות לונדון פנו בעצומה לראש העיר בתביעה

לאסור על הקפה "שנרקח בגיהנום", ופוגע בחיי המין שלהן. נדודיו של אלן הובילו אותו עד לכלכותה, שבה הסתבך במכירת מיניאטורות הודיות מזויפות, הרפתקה שממנה נחלץ בקושי רב.

וזאת בדיוק הנקודה שבה "ספלו של השטן" חורג ממתכונת מדריכי הקפה המוכרים, כמו ספרה הקלאסי של קלודיה רודן "קפה", או ספרו המופלא של מיכאל דק, "קפה הוא גם השקפת עולם". זהו ספר מסע אישי, הכתוב בהומור ובשנינות בסגנון אלף לילה ולילה, מעדן ערב לחיך מתובל בניחוחות זנגביל, ציפורן, הל, פלפל, קינמון ואפילו אופיום. כאן אפשר להתפרקד על הספה עם ספלון של קפה מהביל ולצלול אל ים מעשיותיו של סטיוארט לי אלן. באמצעות המשקה שבחר לחקור הוא מוביל את קוראיו למחוזות רחוקים ולתגליות מפתיעות על לואי ה-14, המרקז דה סאד, המצור הטורקי על וינה, ובתי הקפה של פאריס ודמשק. בתום הקריאה, או לפני הלגימה הראשונה, אפשר למלמל את התפילה האתיופית העתיקה (המובאת בספר):

"קנקן קפה, הענק לנו שלווה

קנקן קפה, עשה שילדינו יגדלו

עשה שעושרנו ירבה

הגן עלינו מכל רע".

The Devil's Cup Stewart Lee Allen /

**הד"ר בר-מאיר הוא מנהל מחלקת הרדיולוגיה בביה"ח בני ציון
בחיפה ומומחה לקפה**